

ötletes emberek — különösek-e más tekintetben is? Csodabogarak-e Moldova riport- s novellahősei? Extrém a sorsuk?

Látszatra valójában annak tűnik. Csak aztán el kell gondolkodnunk: kihez, mihez képest?

Ellenőrző kísérletet ajánlok az olvasó számára. Gondoljon közvetlen vagy távolabbi környezetében élők közül azokra, kiknek életfolyását, jellemét valóban ismeri. (Esetleg önmagát is belefoglalhatja.) Úgy érzem, velem együtt rájön arra, hogy — ha az abszurd nem is vált tipikussá — jellem és sors kölcsönhatásai olyan életpályákat, egyéniségeket hoztak létre, melyekből az *elhíhetőség kedvéért* bizonyos motívumokat akár az írónak, akár a társasági elbeszélőnek el kell hagynia.

Szükséges eset-e a Rongy és arany önhibáján kívül hányatott életű biztosítási szakembere, mániás-e valójában Herz doktor, csodabogár-e Kliment technikus? „Extremitásuk” szerintem

eltörpül egy barátomé mellett, aki ötven esztendeje ugyanabban a lakásban él, negyven éve ugyanannál a vállalatnál dolgozik, s vakbél-operációja volt élete legszélsőségesebb élethelyzete.

Messze az emberek *után* környezetük, annak struktúrája érdekli legjobban Moldovát. Különleges környezet? Margó alatti struktúra? A vidéki zálogház, a MÉH, az egymással acsarkodó svábok és székelyek vagy a vásárosok, kikről remekbe szabott riportokat írt — aligha társadalmi-gazdasági góccok vagy nemzeti neuralgikus pontok. De Moldova a látszólagos csodabogarak felől tulajdonképpen az átlagembert (aki sokak szerint csak statisztikai absztrakturnak) közelíti; s a látszólag „albérleti” probléma felől azt, amit általában főproblematikának tartunk. Jobban, mint ha „toronyirányban” váгна neki.

Formát, tartalmat összevetve: a Rongy és

arany egészen újszerű. Ha szabad e kifejezést használnom: szatirikus szociológia.

S mindezen túl s felett: Moldova legérdekesebb, legrokonszenvesebb, legjobb megírt figurája — Moldova. Némely riportert mint-ha erkölcsi maximákat vinne magával „kiszállásra”. Olyan mint egy prédikátor, kinek lelki albérlője egy ügyész, s az olvasó csak abban reménykedik: amit leírt, valójában nem mondta el a riport során. Moldova kitűnő szemét, éles hallású fülét, egészséges, együttérző lelkét viszi magával, ha riportra megy. Nem distanciózza magát azoktól, kikkel beszél. Nem is barátokozik velük. Barátjuk! Időlegesen beleolvad maga választotta környezetbe, hogy mélyen megértse azt. Nem csoda, ha megnyitja a szíveket s a szájakat. Érzésem szerint Moldovának válszólnak az emberek, mielőtt kérdezne. (*Kozmosz Könyvek 1967.*)

LORÁND IMRE

ORMAY IMRE: BEETHOVEN BUDAI UTAZÁSA

Amióta Mörike kisregénye Mozart prágai utazásáról bevonult a világirodalomba, témaválasztásával a zenész-életregények alaptípusává lett. A népszerűség magyarázata kézenfekvő: korok, osztályok és jellemek felidézésére talán semmi sem alkalmas annyira, mint a természetes mozgástörvényeket érvényesítő utazási regények. A dekoratív háttér szabad kezét ad az írónak ahhoz, hogy a történeti hitelesség látszatával szelektáljon, nem beszélve a felbukkanó figurák tömegéről, amelyek vázlatos kidolgozásuk ellenére is ideális szerepet tölthetnek be kétféle értelemben is. Egyfelől megeleveníthetik a kor társadalmi közéletét

vertikálisan és horizontálisan, másfelől megkönnyíthetik a főhős jellemzését, mert módot nyújtanak megnyilatkozásaikkal egy-egy jellemző vonás hangsúlyozásához. A szerző pedig úgy mozgathatja hősét közöttük, hogy jól időzített szituációk azonosságokat és különbözőségeket érzékeltessenek.

Mindezek után nagyon tévedne mindenki, aki azt a következtetést vonná le az elmondottakból, hogy efféle Mörike-típusú kisregényt könnyű írni. Eppen az evidens előnyök és a világirodalomban kényelmesre kitaposott út rejti ma már annak legnagyobb veszélyét, hogy erősen átlagosnál többet és jobbat nem-

igen várhatunk azoktól a művektől, amelyek e koncepció jegyében fogantak. Következésképp talán érthető, miért vettük kézbe némi aggodalommal Ormay Imre kisregényét.

Beethoven budai utazása: nagy téma és méltó a megörökítésre. A források elégtelen volta, illetve szűkszevűsége és az a tény, hogy ehhez a látogatáshoz zene-történetileg szinte semmi jelentős mozzanat nem fűződik, nagymértékben megkönnyítette a fantáziaszülte rekonstrukció lehetőségét. Ormay Imre nem élt vissza ezzel: regényes korrajzában sikeresen törekedett egyensúlyt tartani a történeti tények és az írói lelemény arányai között. Jó érzék-

kel tapintotta ki a Marti-novics-mozgalom utáni elfojtott, felszín alatt forrongó közhangulat nyugtalanul hullámzó erővonalaít, melyeket igen meggyőző módon közelít a fiatal Beethoven olykor érdekesen demokrata gondolkodásához.

A regény indításakor felvázolt hatalmas freskó az 1800 körüli Pest-Buda vizuális képét mutatja be mesteri ecsetvonásokkal, majd a szellemi élet korhú hangulatát idézi vissza. Ez az általános keret aztán — mint valami színpadi nyitókép — lassan háttérbe szorul, hogy egyre szűküljön a kör az általánosból a konkrét felé. A Batthyány-palotában zajló ünnepség már jelzi az irányt a muzsika felé, hogy aztán Bi-hari János és bandája bemutatása után tovább vezetessen a színház és a koncerttermek világán keresztül egészen a majdani törtóriai nevezetességű előadás pódiumáig — próba formájában. Retardáló mozzanatként még egy rövid dialógust hallunk a budai Mozart-előadások népszerűségéről, hogy még jobban emlékeztetünkbe vésődjék a bonni mester rokonszenves szerénysége: „Mondja, Herr van Beethoven, miért nem ír Ön operát? Rengeteg pénzt kereshetne vele. Az Ön tehetsége... — Nem írtam eddig, mert nem lehet Mozart után...” (150. l.) És ezzel készen áll előttünk a regény Beethoven-portréja.

Az eddig teljesen egy fonálon futó cselekményhez ezután kapcsolódik be Stich-Punto egeniségének bemutatása. Nem tudunk szabaddulni attól a gondolattól, hogy az ekkor már világ-hírű művésznek Ormay Imre kissé negatív szerepet szán. Mintha a súlyos gondolati tartalom kifejezésével küzdő beethoveni arckép ellenpólusát állítaná fel benne, annyira hangsúlyozza Punto könnyed, briliáns technikáját, virtuóz kürtkezelését. Egeniségük

rajzában is jelentős különbségekre figyelhetünk fel. Beethoven mint ember, szemmel láthatólag — akár az életben, úgy a regényben is — plebejus gondolkodású, a névtelen tömegbe szívesen belevegyülő egyén, míg ellenben Punto az „eszményi” udvaronc típusa a regény szerint, olyan valaki, aki kivételes tehetsége révén saját erejéből emelkedett ugyan fel alacsony sorból az ünnepekt művészek soraiba, de aki mindezt feledte szinte aulikusabb és arisztokratább lett a született főrangúknál is.

Nem tudjuk bizonyosan, hogy Punto illetén beállítása mennyire történethű eljárás Ormay Imre részéről, de úgy gondoljuk, hogy egy Európa-szere ismert kürtművész együttes fel-lépése Budán egy alig ismert bécsi zongoraművész-szel, önmagában ingatja meg hitünket Punto merev gögijében. Egyébként a hangverseny előtti próba során róla is markáns jellemzést olvashatunk, mintegy a végső exponálás kedvéért: „Punto gondosan el-csomagolta az ezüstkürtöt és lezárta a tokot. De meg-gondolta magát, és újabb akusztikai meggondolás ürügyével még egyszer elő-szedte és kedvelt régi fo-gásait próbálgatta... hár-mashangzatot játszott egy szál kürtön.” (180. l.)

Ilyen előzmények után valóban nem maradt más hátra az író számára, mint hogy rátérjen a híres budai koncert leírására — bár várakozásunk feszült izgalmát nem hagyja közöm-bösen Beethoven anticipáló kijelentése: „a túlzásba vitt technika számúzi az igazi érzést”. (184. l.) A hangverseny újra átélése, szinte élethű felidézése a könyv legjobb fejezetei közé tartozik. Ormay Imre nem szakembereknek, sőt nem is feltétlenül zeneér-tőknek, hanem elsősorban irodalombarátoknak ír,

mégsincs elemzésében sem-mi nyoma a bántóan nép-szerű, vagy zavaróan tudomán-yos hangvételnek. Mi-közben követi a szónata (és a ráadások) formái építke-zését, egyidejűleg mindig felvillantja a szerző és az előadóművész (szerencsés találkozás!) belső érzelmi effektusainak hullámzását is. Ily módon a regény lapjain nemes ötvözetben jelenik meg az alkotói *szándék* és a művészi *ki-vitelezés*.

A történet fináléja (Punto — számunkra nem váratlan — csalódásától a mar-tonvásári Brunszvik-kas-télyig) röviden érinti még azokat a momentumokat, amelyek Beethoven ma-gyarországi útjával kapcsolatosak voltak, vagy lehet-tek (Jozefin és Teréz társasága stb.).

Ormay Imre könyve nem azért jó könyv elsősorban, mert tanulságos és mert alapos stúdiumok alapján, az egykorú források és a modern szakirodalom ismeretében íródott — olykor a hiteles Beethoven-doku-mentumok szövegeit oldva a regény nyelvébe —, ha-nem mert választott műfa-jában szépirodalmi alkotásként mérlegelve is ol-vasmányos, szép munka.

Ezen mit sem változtat az, hogy a korrajz lényeges elemét, a jakobinus mozgalom deskriptív törté-netét, túlságosan részlete-zőnek érezzük (sokkalta hi-telt érdemlőbb a mozgalom szellemi hatásának bemu-tatása), továbbá az sem csökkenti a regény értékét, hogy Beethoven és a ma-gyar nép találkozását va-lószínűbbnek látjuk a pest-budai fejezetekben, mint a mar-tonvásári romantikus epizódban. Ormay könyvé-nek voltaképpen egyetlen komoly hiánya van csak, de erről sem a szerző tehet: nincsen hanglemez mellék-lete. (*Zeneműkiadó Vállalat 1967.*)

V. KOVÁCS SÁNDOR